

Наталія Сподарик

Львівський окружний адміністративний суд, суддя
аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін
юридичного факультету ПВНЗ “Львівський університет бізнесу та права”
gumin@ukr.net

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СТУДЕНТІВ ВНЗ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬ НАСИЛЬНИЦЬКІ ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ОСОБИ

© Сподарик Н., 2017

Охарактеризовано студента ВНЗ, який вчиняє насильницькі злочини проти життя і здоров'я особи. Окреслено структурні елементи особи студента, що вчиняє насильницькі злочини проти життя і здоров'я особи. Визначено соціально-демографічні ознаки вчинення злочинів студентами. Охарактеризовано основні чинники, які спонукають студентів ВНЗ до насильства такі, як вживання алкогольних напоїв, наркотичних засобів та психотропних речовин.

Ключові слова: особа студента; насильницькі злочини; структурні елементи; соціально-демографічні ознаки; алкогольні напої; наркотичні засоби; групові злочини.

Наталія Сподарик

КРИМИНОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА СТУДЕНТОВ ВУЗ КОТОРЫЕ СОВЕРШАЮТ НАСИЛЬСТВЕННЫЕ ПРЕСТУПЛЕНИЯ ПРОТИВ ЖИЗНИ И ЗДОРОВЬЯ ЛИЦА

В статье охарактеризован студент ВУЗА который совершает насильственные преступления против жизни и здоровья лица. Очерчены структурные элементы лица студента, который совершает насильственные преступления против жизни и здоровья лица. Определены социально-демографические признаки совершения преступлений студентами. Охарактеризованы основные факторы, которые побуждают студентов ВУЗА к насилию такие как употребление алкогольных напитков, наркотических средств и психотропных веществ.

Ключевые слова: лицо студента; насильственные преступления; структурные элементы; социально-демографические признаки; алкогольные напитки; наркотические средства; групповые преступления.

Natalia Spodaryk

graduate student of Criminal Law courses
Faculty of Law PVNZ “Lviv University of Business and Law”

CRIMINOLOGY DESCRIPTION OF STUDENTS INSTITUTION OF HIGHER LEARNING THAT ACCOMPLISH CRIMES OF VIOLENCE AGAINST LIFE AND HEALTH OF PERSON

In the article the student of institution of higher learning is described that accomplishes the crimes of violence against life and health of person. The structural elements of face of

student that accomplishes the crimes of violence against life and health of person are outlined. The socially-demographic signs of committing crime students are certain. Basic factors, that induce the students of institution of higher learning to violence such as the use of swizzles, narcotic facilities and loony a trope substances, are described.

Key words: face of student; crimes of violence; structural elements; socially-demographic signs; swizzles; narcotic facilities; group crimes.

Постановка проблеми. Ефективність запобігання насильницьким злочинам проти життя та здоров'я особи можлива лише у тому випадку, коли увага буде сконцентрована на особі студента ВНЗ як потенційного злочинця, оскільки саме особа є носієм причин вчинення злочину. Працівникам підрозділів Національної поліції України з метою запобігання насильницьким злочинам проти життя і здоров'я особи необхідно вивчати колективи студентів для безпомилкового застосування профілактичних сил і засобів впливу на конкретних осіб, які є схильними до насильницьких дій.

Аналіз досліджених проблеми. Значну увагу на аналіз різних аспектів поняття особистості злочинця звернули увагу вчені: Г. А. Аванесов, Ю. М. Антонян, Ю. Д. Блувштейн, В. Л. Васильєв, Л. Є. Владіміров, Б. С. Волков, Ю. А. Воронін, М. Н. Гернет, А. І. Гуров, О. М. Джужа, А. І. Долгова, М. І. Єнікеев, А. П. Закалюк, В. К. Звірбуль, К. Є. Ігошев, І. І. Карпець, Б. В. Коробейніков, О. М. Костенко, В. М. Кудрявцев, Ю. І. Лившиц, Н. С. Лейкін, Н. Г. Міннюк, О. Б. Сахаров, М. О. Стручков, С. А. Тарарухін, В. П. Філонов, М. П. Чубинський, І. Н. Якімов, О. М. Яковлев та ін.

Метою статті є визначення структурних елементів особи студента ВНЗ, які вчиняють насильницькі злочинів проти життя і здоров'я особи та окреслено основні чинники, які спонукають на вчинення таких злочинів.

Виклад основного матеріалу. Наукове уявлення про особу злочинця складалося з різноманітних теоретичних джерел: філософії, соціології, психології, криміналістики і особливо кримінального права, практично реалізуючись у діяльності із запобігання та розслідування злочинів, розгляду кримінальних справ у судах, виправлення злочинців. Потреби суспільної практики, необхідність підвищення ефективної боротьби зі злочинністю сприяли дослідженню особи злочинця.

О. М. Джужа зазначив, що особі злочинця властива система ознак, особливостей, якостей, що визначають її як людину, яка вчинила злочин. Як різновид особистості взагалі, особа злочинця має загальні ознаки (стать, вік, спеціальність, освіта, соціальний стан, соціальна роль тощо), а також специфічні ознаки, властиві саме особі злочинця, які визначають і виражають характер і ступінь її суспільної небезпеки [1, с. 43–44].

І. Даньшин особу злочинця характеризує як сукупність суттєвих і стійких соціальних властивостей та ознак, а також соціально зумовлених біопсихічних якостей і особливостей індивіда, які об'єктивно реалізуючись у скоєному конкретному злочину (злочинах) під впливом зовнішнього середовища, надають скоєному діянню характеру суспільно небезпечності, а винній особі (індивіду) властивості суспільної небезпечності [2, с. 565].

Г. Мньковський спробував об'єднати соціальні, соціально-психологічні та психологічні ознаки як критерії, що розрізняє типи особистості. Запропоновані ним типи особистості мають три групи ознак: 1) зовнішні фактори, що впливають на особистість; 2) внутрішні умови (орієнтація, установки); 3) ситуація, в якій проявляються дві групи факторів. Тому знання емоцій, відчуттів, інтересів, потреб і волі особи злочинця дає змогу глибше охарактеризувати механізм мотивації злочинної діяльності [2, с. 567].

Дані про особу злочинців, які вчинили насильницькі злочини, потрібні не самі по собі, а переважно для того, щоб зрозуміти суб'єктивні джерела насильницьких дій студентів ВНЗ, оскільки

в будь-якому злочині головним об'єктом є сам злочинець. Саме він містить особисті причини злочинної поведінки. Тому без знання особи злочинця зрозуміти його поведінку неможливо.

Найпоширенішим у кримінології є поділ, зроблений у роботах Ю. Антоняна, Б. Волкова, П. Дагеля і А. Сахарова, у яких вони виділяють шість груп ознак, що характеризують особу злочинця: 1) соціально-демографічні ознаки; 2) кримінально-правові ознаки; 3) соціального виявлення у різних сферах життєдіяльності (або іноді говорять про соціальні зв'язки); 4) моральні властивості; 5) психологічні ознаки; 6) фізичні (біологічні) характеристики [2, с. 568].

Заслуговеє на визначення структурних елементів особи злочинця поданих кримінологами А. І. Долговою, А. Р. Ратиновим і Г. Х. Ефремова:

1) демографічні дані, такі, як стать і вік. У кримінальній статистиці виділяються неповнолітні (14–15 і 16–17 років), особи молодого (18–24 роки і 25–29 років) і зрілого віку (30 років і старші);

2) деякі соціально-економічні критерії: сімейний стан; місце проживання; джерело доходу; рівень освіти; професійно-трудова, соціально-культурологічна, соціально-побутова діяльності;

3) громадянство (громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства);

4) стан особи в момент вчинення злочину: факт сп'яніння, знаходження у складі групи (яке саме), перебування в місцях позбавлення волі тощо;

5) мотив злочинної поведінки;

6) морально-психологічні установки, що відображають ставлення людини до його проявів в основних видах діяльності (ставлення до закону, правопорядку, праці, сім'ї, культурних цінностей тощо) [3, с. 297; 4, с. 102].

Ми підтримуємо позиції вчених, що кримінологічна характеристика особи, яка вчиняє насильницькі злочини небезпечних для життя і здоров'я особи – це кримінологічний опис комплексу соціально-демографічних, індивідуальних морально-психологічних та кримінально-правових ознак людини, яка наділена такими якостями в силу її взаємодії з суспільством та навколишнім середовищем.

Соціально-демографічні ознаки особи злочинця передбачають стать, вік, освіту, місце народження і проживання, громадянство й інші демографічні дані. Ці ознаки властиві будь-якій особі й самі по собі не мають кримінологічного значення. Але у статистичній звітності стосовно осіб, які вчинили насильницькі злочини, соціально-демографічні ознаки дають важливу інформацію, без якої неможлива повна кримінологічна характеристика особи злочинця студента ВНЗ.

Зростає частка тяжких насильницьких злочинів вчинених студентами ВНЗ на основі вживання алкогольних напоїв, наркотичних речовин та психотропних засобів. Спостерігається підвищення кримінальної активності названих осіб у навчальних закладів медичного спрямування та на платних факультетах заочного навчання в більшості навчальних закладів. Насильство над особою – своєрідний стереотип загальноприйнятої серед таких суб'єктів поведінки.

Узагальнений аналіз судової практики свідчить, що алкогольне сп'яніння є причиною вчинення вбивств, тілесних ушкоджень, згвалтувань та хуліганства. Так, під впливом алкоголю у 2012 р. скоєно вбивств – 67,2 %; згвалтувань – 44,3%, заподіяно тяжкі тілесні умисні ушкодження – 35 %; хуліганські прояви – 90 %) [5, с. 21].

Віктимологія пияцтва та алкоголізму проявляється у тому, що такі особи належать до групи з підвищеним ступенем віктимності і є потенційними жертвами, які своїм нікчемним виглядом провокують до скоєння злочинів інших осіб, і, насамперед, проти себе. Зазвичай, вони стають об'єктами таких злочинних діянь, як: пограбування, розбійні напади, згвалтування, хуліганські дії тощо. Неспроможність останніх через свій безпорадний стан, у якому вони перебувають майже постійно, реально оцінювати ситуацію і в разі необхідності надавати адекватний опір іншим антисуспільним елементам, призводить до їх перетворення на “потенційних жертв”.

Крім того, існує тісний нерозривний зв'язок між наркоманією і насильницькою злочинністю, який полягає у такому: злочини, скоєні під безпосереднім впливом наркотиків (психотропних речовин) на організм – вбивства, тілесні ушкодження, хуліганство: вчинення наркоманами злочинів

з метою заволодіння наркотиками і грошима або речами для їх придбання; протиправні дії, пов'язані з виготовленням та збутом наркотиків, найнебезпечніші з яких належать до так званого наркобізнесу і мають ознаки організованої злочинності.

Для студентів, які вчиняють насильницькі злочини характерна грубість, (55,7 %, агресивність (87,7 %), жорстокість (65,4 %), зухвалість (77,5 %), нахабність (67,8 %). Значне місце в ознаках займає кримінальна сфера відносин злочинців-студентів, які займаються кримінальним бізнесом (38,8 %), азартними іграми (47,5 %), торгівлею наркотиків (35,4 %) тощо. Конфліктність серед студентів вишу також властива і для цієї категорії злочинців (45,7 %).

Для мотивації насильницьких злочинів, таких як хуліганство, характерна байдужість до життя і здоров'я потерпілих, через мірний егоїзм і жорстокість, а також мотивацією хуліганства є викривлене сприймане особою прагнення до самоствердження в середовищі студентів (68,5 %) – прагнення до підтримки свого престижу у мікрогрупі (31,5 %).

Для мотивації згвалтувань і інших насильницьких статевих посягань характерно, що нормальна статева потреба трансформувалась у насильницьку й аномальну під впливом крайнього примітивізму особи, як правило, зведення усього різноманітти та кількості статевих стосунків між чоловіком і жінкою до статевого акту, цинізму і статевої розбещеності.

На наш погляд, для мотивації насильницьких злочинів є нехтуванням співчуття до іншої людини, відсутність переживання.

Збільшується кількість злочинних посягань проти особи, які супроводжуються цинізмом, знущанням, садизмом. Крім того, наявне певне зниження “порогу” мотивації в разі посягання на особу: зростає кількість так званих безмотивних, неадекватних приводів, зовнішньо безглузких злочинів. Погіршується соціальна характеристика студентів, які вчиняють насильницькі злочини. Серед них зростає частка студентів, які навчаються на заочних відділеннях і не зайнятих працею, що сприяє вчиненню злочинів вбивств, тяжких тілесних пошкоджень.

Місце проживання зазвичай визначає географію злочинності (міська чи сільська), а так само характер злочинності в курортних зонах, “спальних” районах міст, новобудовах тощо. З цього боку ми отримали цікаві дані про особу й поведінку винних у сексуальних злочинах. За порівняльного аналізу даних нашого дослідження встановлено зменшення числа тих, хто вчинив такі злочини на значній відстані від місця своєї проживання. Це дає змогу зробити висновок про наявність тенденції до вчинення даних злочинів на межі району свого проживання. Під районом розуміється не адміністративно-територіальна одиниця, а суб'єктивна оцінка фізичних меж їхньої поведінки, дії зовнішнього соціального контролю. Наслідком цього є той факт, що серед жертв знайомі сексуальних злочинців становили (84 %), а незнайомі лише (16 %). Серед сексуальних злочинців (студентів) переважали жителі міста (65 %), жителі сільської місцевості становили (5 %).

За соціальним станом злочинців із числа студентів ВНЗ, що вчинили насильницькі злочини небезпечні для життя і здоров'я із сім'ї: працівників – 35,3 %, селян – 23,5 %, інтелігенції – 21,2 %, великого бізнесу – 11 %, високопосадовців 8,8 %. Серед осіб, які вступили до ВНЗ на перший курс, які вчинили хуліганство, становлять – 1,5 %, тяжкі тілесні ушкодження – 4,8 %, умисні вбивства – 5,0 %, згвалтування – 2,7 % [5, с. 22].

За показником сімейного становища результати такі: у 1,6 % злочинців шлюб був зареєстрований, 0,5 % – шлюб розірвано, а 97,9 % – були неодруженими. Формування схильності до насильства, підкреслює Б. С. Волков, значною мірою залежить від особистого досвіду молоді людини, насамперед, доброта і переживання насильства стосовно себе особисто. Слушно зазначають учені, що осіб, які вчиняють насильницькі злочини, виховували в сім'ях, у яких постійно застосовували насильство стосовно будь-кого з членів родини [6, с. 22].

В умовах неблагополучної сім'ї, зазначає М. Ю. Валуйська, нормальне виховання дітей практично відсутнє, або набуває формального й навіть буквального спотвореного характеру [7, с. 362]. Важливим чинником і обставина, що сімейне неблагополуччя не тільки обмежує моральний розвиток, а й не сприяє вихованню дітей насильству.

У результаті опитування респодентів встановлено, що, на механізм злочинної поведінки осіб, які вчинили насильницький злочин, значно впливали сім'ї студента. Тому можна виокремити такі

основні обставини, що спричинили неправильне формування особистості майбутнього злочинця в сім'ї:

- невиконання батьками своїх обов'язків стосовно правильного виховання дітей (75 %);
- неналежний приклад батьків для наслідування (вседозволеність, виправдання проступків тощо) (67 %). Таким чином, сім'я не виконує покладеної на неї функції соціального контролю та забезпечення позитивної поведінки в нормальних відносинах між людьми;
- формування комплексу вседозволеності та безкарності, що є причиною злочинної поведінки, зокрема й насильницької (68 %).

У результаті вивчення кримінальних проваджень та опитування студентів встановлено, що до особливостей студента ВНЗ, який вчиняє насильницькі злочини, належить:

- не повністю вироблена соціальна спрямованість, що склалася і зміцнилася (66 %): в цьому віці людина, як правило, не встигла визначити своє відношення до навколишнього світу;
- недостатній соціальний досвід (56 %): студент не зумів ще навчитися життєвого досвіду, не вивчив закони нормального життя суспільства, не засвоїв їх у такому ступені, щоб вони стали для нього усвідомленою необхідністю;
- недостатньо розвинена воля (45 %) (вольові якості) і почуття, тобто, студент ще не завжди може оцінити, що добре, а що погано і шкідливо для нього самого, оточення, суспільства загалом;
- невміння контролювати свою поведінку та емоції (85 %) (стримувати себе) в різних, особливо складних життєвих ситуаціях, у яких не завжди легко знайти правильне рішення;
- схильність до ризику, азартність (73 %), причому як у юнаків, так і у дівчат;
- матеріальна і інша залежність від батьків і інших дорослих осіб (90 %).

Як зазначено вище, в окремих кримінальних провадженнях існують різні особливості насильницьких злочинців за статевим складом. Вони полягають у такому:

- питома вага осіб чоловічої статі (студентів) серед злочинців (90–96 %) завжди істотно вище за їх питому вагу загальної злочинності цього віку у досліджуваних регіонах країни (48–52 %);
- питома вага дівчат (студенток), що скоюють злочини (4–5 %), навпаки, значно менше від їхньої питомої ваги в загальній злочинності. Проте останніми роками питома вага дівчат-злочинниць зросла на 2–3 % [8].

Під час проведеного дослідження також встановлено, що 32 % вчинених насильницьких злочинів студентами ВНЗ здійснена в складі групи. Це пов'язано з тим, що студенти в основній масі свій вільний час проводили зі своїми однолітками. Дослідження показало, що такі групи створювалися з метою вільного проведення часу, а не скоювання злочинів, тим більше, таких як вбивства. Названий злочин став підсумком, результатом такого безцільного проведення часу.

Ступінь суспільної небезпеки групового злочину залежить від багатьох елементів, що становлять його сутність: об'єкта посягання, змісту наміру злочинців, їхніх характеристик, мотивів, способів злочинних і “забезпечувальних” дій, вжитих засобів. Про суспільну небезпеку конкретного угруповання можуть свідчити достовірні відомості, отримані не тільки гласним шляхом, але і здобуті негласно з використанням спеціальних сил, засобів і методів оперативно-розшукової діяльності. Ознака “суспільна небезпека” має двоєдиний зміст: 1) криміногенність кожного учасника конкретної злочинної групи; 2) рівень її організованості, що обумовлюється: а) функціонально-структурною (статичний аспекти) і б) діяльними (динамічний аспект) характеристиками. Крім того, суспільна небезпека будь-якої злочинної групи визначається і деякими іншими чинниками, такими, наприклад, як ситуації та обставини, використовувани злочинцями в своїх інтересах: безпорадний стан жертви або яка перебуває від них у залежному стані, вчинення злочину в умовах стихійного лиха (пожежа, землетрус, радіаційне зараження) та ін. [9, с. 38].

Висновки. В Україні вже тривалий час існує безліч об'єктивних факторів, що формують високий рівень насильницької злочинності, зокрема і серед студентів ВНЗ: значне розшарування суспільства за рівнем матеріальної забезпеченості, обсягу і якості доступних соціальних послуг; втрата людьми звичних життєвих орієнтирів та ідеологічних цінностей, послаблення внаслідок

цього родинних, сімейних, ділових та інших зв'язків, соціального контролю; поступове збільшення агресивності на основі вживання алкоголю і наркотичних засобів.

Основними чинниками, які впливають на формування студента як особи злочинця, що схильна до вчинення насильницьких злочинів, є середовище, в якому він знаходився до навчання, а також особливості формування студентської спільноти, у якій проявляються характерні ознаки до його самоутвердження у ньому шляхом насильницьких дій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Кримінологія. Спеціальний курс зі схемами (Загальна та Особлива частина) : навч. посіб. / О. М. Джужа, Є. М. Моїсєєв, В. В. Василевич. – К. : Атіка, 2001. – 368 с.* 2. *Міжнародна поліцейська енциклопедія : у 10 т. / відп. ред.: Є. М. Моїсєєв, І. Р. Римаренко, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. – К. : Атіка, 2007. – Т. IV: Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі засади поліцейської діяльності. – 968 с.* 3. *Кримінологія : учеб. для юрид. вузов / под ред. А. И. Долговой. – М. : Юристъ, 1997. – 440 с.* 4. *Рашинов А. Р. Правовая психология и преступное поведение / А. Р. Рашинов, Г. Х. Ефремова. – Красноярск, 1988. – 215 с.* 5. *Аналитична довідка ДІАЗ МВС України про стан злочинності за 2012 р. – К. : ДІАЗ МВС України, 2013. – 40 с.* 6. *Волков Б. С. Кримінологічне дослідження особистості злочинця в радянському праві / Б. С. Волков // Теоретическі проблеми вчення про особистості злочинця. – М., 1979. – С. 22.* 7. *Валуйська М. Ю. Кримінологічна характеристика особистості злочинців, що вчинили умисні вбивства при обтяжуючих обставинах : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Валуйська Марина Юріївна. – Х. : ХНУВС, 2002. – 248 с.* 8. *Стан та структура злочинності в Україні 2013–2014 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/717134>.* 9. *Герасименко А. П. Классификация преступных групп. Совершенствование оперативно-розыскной деятельности в современных условиях / А. П. Герасименко, Ю. В. Дамов. – Омск : Омская ВШ милиции МВД СССР, 1990. – С. 34–46.*

REFERENCES

1. *Kryminolohiya. Spetsial'nyy kurs zi skhemamy (Zahal'na ta Osoblyva chastyna): navch. posibnyk* O.M. Dzhuzha, Ye.M. Moiseyev, V.V. Vasylevych. [Criminology. Special rate schemes (General and Special Section): Teach. manual]. Kyiv: Atika Publ, 2001. 368 p. 2. *Mizhnarodna politseys'ka entsyklopediya: u 10 t.* vidp. red.: Ye. M. Moiseyev, I.R. Rymarenko, V. Ya. Tatsiy, Yu. S. Shemshuchenko. [International Police Encyclopedia: in 10 volumes]. Kyiv: Atika Publ, 2007, Vol IV: Criminal legal, criminological and criminal-executive policing principles. 968 p. 3. *Kriminologiya: ucheb. dlya yurid. vuzov* pod red. A.I. Dolgovoï. [Criminology: textbook. for legal. high schools]. Moscow: Yurist' Publ, 1997. 440 p. 4. *Ratinov A. R. Pravovaya psikhologiya i prestupnoe povedenie / A. R.Ratinov, G. Kh.Efremova.* [Legal psychology and criminal behavior]. Krasnoyarsk, 1988. 215 p. 5. *Analitichna dovidka DIAZ MVS Ukrayiny pro stan zlochynnosti za 2012 r.* [Analytical Reference Department of information and analytical support of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine on the state of crime in 2012 year]. Kyiv: Departament informatsiyno-analitichnoho zabezpechennya Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrayiny, 2013. 40 p. 6. *Volkov B. S. Kriminologicheskoe issledovanie lichnosti prestupnika v sovetskom prave* [Criminological research identity of the offender in Soviet law]. Teoreticheskie problemi ucheniya o lichnosti prestupnika. Moscow, 1979. p. 22. 7. *Valuys'ka M. Yu. Kryminolohichna kharakterystyka osobystosti zlochynstiv, shcho vchynyly umysni vbyvstva pry obtyazhuuyuchykh obstavynakh* : dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.08 [Criminological characteristics of perpetrators who committed premeditated murder with aggravating circumstances]. Kharkiv. KhNUVS Publ, 2002. 248 p. 8. *Stan ta struktura zlochynnosti v Ukrayini 2013-2014 rr.* [State and structure of crime in Ukraine 2013–2014 years]. Available at: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/717134>. 9. *Gerasimenko A. P. Klassifikatsiya prestupnykh grup. Sovershenstvovanie operativno-rozysknoi deyatel'nosti v sovremennykh usloviyakh* [Classification of criminal groups. Improving the operational and investigative activities in modern conditions]. Omsk: Omskaya VSh militsii MVD SSSR, 1990. pp. 34–46.

Дата надходження: 24.12.2016 р.